

In hoeverre zijn de discussiepunten tijdens de ontstaansperiode van de alternatieve jeugdhulpverlening in Vlaanderen actueel nog relevant?

Prof. Em. Dr. Faché

In dit hoofdstuk zullen we onderzoeken wat tijdens de ontstaansperiode van de jongereninformatie- en – adviescentra in Vlaanderen de discussiepunten waren en in hoeverre die actueel relevant zijn. Deze punten zijn nog actueel, maar er worden nu andere accenten gelegd of ze hebben een andere inhoud gekregen. We zullen in een eerste gedeelte van dit hoofdstuk eerst de historische evolutie van de beginperiode schetsen om de discussiepunten te kunnen situeren in hun historische kader.

1 Ontstaan van het eerste jongereninformatie- en – adviescentra in Vlaanderen: Info-Jeugd Gent

Jeugdwerkers (in het bijzonder in jeugdhuizen), leerkrachten, psychologen in PMS-centra en andere opvoeders, die het wilden zien, werden in de jaren zestig en zeventig geconfronteerd met een toenemend aantal jongeren met problemen door conflicten met hun ouders en weglopen van huis, ongewenste zwagerschap, subcultureel jeugdgedrag, toegenomen vrijheid, experimenten met drugs enz. De traditionele hulpverlening zag deze jeugdproblemen niet of wist niet hoe die aan te pakken. Alternatieve hulpverleningscentra probeerden dit wel op een innovatieve wijze vanaf het midden van de jaren zestig.

Als leraar psychologie aan een technische normaalschool met eraan verbonden een secundair technische en beroepsafdeling voerde ik in 1962-63 onderzoek uit naar problemen bij jongeren en hoe die problemen voorkomen en aanpakken. Volgens mijn onderzoek ondervonden jongeren *“in onze complexe en snel evoluerende urbane samenleving heel wat moeilijkheden om zakelijke informatie over alle mogelijke levenssituaties in te winnen [...] door de versnipperde informatieverlening en door volgens onderwerp gespecialiseerde instellingen. Daardoor is er een oriënteringsprobleem voor jongeren ontstaan. Waar kan ik terecht met mijn vraag om informatie. Bovendien is slechts in enkele gevallen sprake van een specifiek op de jongeren gerichte informatie [...] Als gevolg van de psychische ontwikkelingsfase waarin jongeren zich bevinden hebben zij ook dikwijls problemen van emotionele en psychosociale aard. [...] Het belang van een bevredigende oplossing voor deze jeugdproblemen vloeit voort uit het feit dat juist in die periode van beginnende zelfstandigheid de jongeren vaak zelf beslissingen wensen te nemen in situaties die van betekenis*

kunnen zijn voor hun gehele leven. Een informatiecentrum voor jongeren moet niet alleen zakelijke informatie verstrekken maar ruim zoveel aandacht besteden aan hulp bij emotionele en psychosociale problemen en aan preventieve voorlichting om te voorkomen dat jongeren moeten ‘leren door schade en schande’” (conclusies van interviews met jongeren, jeugdhuiswerkers, leerkrachten en psychologen in PMS-centra, o. a. samengevat in de informatiefolder van Info-Jeugd in Gent).

In 1963-65 experimenteerde ik met individuele hulpverlening aan jongeren. Op basis van deze ervaringen nam ik in 1966 met medewerking van psychologen, juristen, medici en maatschappelijke werkers het initiatief tot de creatie van Info-Jeugd in Gent, dat *“om het even welke jongere met om het even welke vraag of probleem anoniem en kosteloos helpt”* (informatiefolder van Info-Jeugd). Ik verkoos in de naam van dit centrum het woord informatie en niet woorden zoals counseling, consultatie of advies, omdat uit Amerikaans onderzoek was gebleken, dat jongeren problemen van persoonlijke aard dikwijls beleven als een gevolg van een tekort aan informatie. De naam informatiecentrum bleek daarenboven uit gesprekken met jongeren psychologisch een lage drempel te hebben.

Aangezien jongeren dikwijls in een probleemsituatie raken, doordat zij geen relevante informatie hebben over onderwerpen die van belang zijn voor hun leven (bijv. over voorbehoedmiddelen), zag ik van bij de start van Info-Jeugd schriftelijke voorlichting als een belangrijke activiteit naast individuele hulpverlening. Daarom werd een tweemaandelijks jongerentijdschrift Info Jeugd en losse ‘Infofolders’ met relevante informatie voor jongeren uitgegeven en wekelijks een ‘Wegwijzer voor de jeugd’ in een advertentieblad gepubliceerd (zie verder § 9).

2 Nationaal studie- en servicecentrum voor jongereninformatie en advieswerk

Info-Jeugd Gent kreeg niet alleen vragen van jongeren uit de Gentse regio, maar na ongeveer twee jaar ook vanuit heel Vlaanderen. Daarom verdedigde ik de oprichting van jeugdinformatiecentra in alle grote steden, tijdens voordrachten in serviceclubs en op studiedagen (o.a. op de colloquium over Vlaams-Brusselse Jeugd in Brussel in 1969). In 1970 organiseerde ik met dit doel ook een colloquium over *“Informatiecentra voor jongeren”* in Brussel met medewerking van Mac Gillavry, die enkele maanden voordien in Amsterdam het jongerenadviescentrum (JAC) had opgericht.

Als gevolg van het feit dat Info-Jeugd Gent het eerste jongereninformatie- en -adviescentrum in Vlaanderen was, werd het dikwijls om advies gevraagd bij de start van nieuwe centra. Uit deze laatste activiteit groeide in 1969 het ‘Nationaal studie- en servicecentrum voor jongereninformatie- en -advieswerk’. Het was de bedoeling van dit centrum niet alleen jongereninformatie- en -adviescentra ondersteunen, maar ook personen die bij jeugdinformatie en -advies betrokken zijn, zoals jeugdleiders in jeugdhuisen, in jeugdbewegingen, leerkrachten enz.

3 Jeugdinformatie en –advies in jeugthuizen

In 1967 en 1968 interviewde ik jeugdhuiswerkers in België en in het buitenland over de formele en informele inhoud van hun functie. Tijdens die interviews stelde ik vast dat jeugdhuiswerkers in hun dagelijkse praktijk regelmatig geconfronteerd werden met zeer persoonlijke problemen en vragen van jongeren. Dit gebeurt in de bar, op het sportveld, op de dansvloer, na een vergadering. Op basis van dit onderzoek vroeg ik in een artikel voor jeugdhuiswerkers expliciet aandacht voor de hulpverleningsfunctie van de jeugdwerker (Faché, 1969, 1970a). Ik heb nadien, bij de discussies over de nieuwe subsidieregels voor het jeugdhuiswerk in de Nederlandstalige Jeugdraad, ook voorgesteld de hulpverleningsfunctie als één van de subsidiecriteria naast functies verband houdende met de vrijetijdsbestedingen van jongeren op te nemen (Faché, 1970b, 1970c). In 1970 organiseerde ik vanuit de Vlaamse Federatie van Jeugthuizen een kadervormingsdag over hoe die nieuwe functie in jeugthuizen te concretiseren. Tijdens de jaarlijkse studieweek voor jeugdhuiswerkers was vanaf 1970 dit onderwerp ook een belangrijk onderdeel van de opleiding. (Faché 1970 a, 1971).

4 Jongereninformatie en –adviescentra starten in verschillende steden vanaf 1970

Vanaf 1970 startten in verschillende steden jongereninformatie- en –adviescentra. In 1970 reageerde Jo Labens op de exclusieve vrijetijdsoriëntatie van het klassieke jeugdhuiswerk met de oprichting van het jeugdcentrum De Waag in Antwerpen. Dit centrum had de bedoeling naast vrijetijdsbestedingsmogelijkheden te bieden, vooral creativiteit van jongeren te stimuleren, jongeren met problemen te helpen en ruimte te bieden aan alle mogelijke werk- en actiegroepen. In De Waag ontstonden verschillende sociale actiegroepen, o.a. de Aktiegroep voor Maatschappelijk Onderzoek en Kritiek (Amok). Amok voerde actie in verband met abortus, persvrijheid, homofiele jongeren, gastarbeiders enz. Deze acties werden meestal gevoerd samen met Release, Elcker-Ik, CGSO, Dolle Mina e.a.. Amok werd in 1971 erkend door het ministerie van Nederlandse Cultuur als *“jongerencentrum voor maatschappijvernieuwing”*.

Binnen Amok verleenden naast de actievoerders, ook een aantal medewerkers individuele hulp aan jongeren; een activiteit die reeds van bij de start in de werking van De Waag geïntegreerd was. Door sociale acties werd Amok overspoeld met hulpvragers, waardoor de noodzaak ontstond een afzonderlijk hulpverleningscentrum op te richten. In 1972 waren deze hulpverleners ook betrokken bij de oprichting van het JAC in Antwerpen. Maar een andere ideologische en hulpverleningsvisie leidde er toe dat de integratie van Amok en het JAC niet tot stand kwam. Amok richtte in 1974 een autonoom hulpverleningscentrum op, dat in 1975 ook erkend werd door het Ministerie van Nederlandse Cultuur als JAC (Amok, 1980).

In Antwerpen ijverde ook de volkshogeschool Elcker-Ik voor maatschappelijke verandering. Elcker-Ik ontstond in 1970. Het was een tijd van verandering en vernieuwing, waaraan het jonge Elcker-Ik actief medewerkte. Het idee van "een hogeschool voor het gewone volk" sloeg aan en er werden steeds meer cursussen en andere activiteiten op touw gezet. Al snel ontstonden er Elcker-Ik-centra in Brugge, Gent, Leuven, Mechelen, Turnhout en Brussel. Elcker-Ik beperkte zich niet tot het geven van cursussen voor het 'gewone volk', maar organiseerde ook 'nieuwe sociale bewegingen'. Vanuit Elcker-Ik ontstonden de vredesbeweging, de milieubeweging, de derdewereldbeweging en vele groepen die opkwamen voor emancipatie van vrouwen, jongeren, holebi's, personen met een handicap enz.. Ook Release, dat de maatschappij grondig wenste te veranderen en hulp verleende vanuit die visie vond bij Elcker-Ik onderdak. Hierdoor werd Elcker-Ik geconfronteerd met weglopers, druggebruikers, meisjes die ongewenst zwanger waren en probleemjongeren. Deze jongeren verstoorden na verloop van tijd de werking van de volkshogeschool. Daarenboven had Elcker-Ik een andere hulpverleningsvisie dan Release. Dit leidde ertoe dat Jos Mertens en Jan Goorden de werking van het JAC in Amsterdam gingen bestuderen en in 1972 een jongerenadviescentrum (JAC), naar model van het Amsterdams JAC, startten.

In het zelfde jaar werd ook in Leuven een JAC opgericht. Jo Casselmans, psychiater, had in Schotland kennis gemaakt met de democratische psychiatrie van Maxwell Jones¹. Beïnvloed door de visie op psychische hulpverlening volgens Maxwell Jones en de antipsychiatrie wenste hij in de geestelijke gezondheidszorg op een andere wijze hulp te verlenen dan in de traditionele organisaties. Hij startte in Leuven in 1970 met een universitair consultatiebureau voor druggebruikers vanuit een andere aanpak dan het medisch hulpverleningsmodel. Uit dit consultatiebureau ontstond het JAC in Leuven in 1972.

Daarnaast ontstonden, in de beginjaren van 1970, nog een jongerenadviescentrum (HAK) in Aalst, een jongereninformatiecentrum in Brussel (1970) en Borgerhout (1972) en geïntegreerde jongereninformatie- en -adviescentra in Kortrijk en Brugge (1972).

De innovatie in de jeugdhulpverlening in Vlaanderen was in de beginperiode het initiatief van personen die organisaties oprichtten vanuit een creatieve kritiek op de werkwijze in de gevestigde hulpverlening. Deze innovatieve centra waren gekenmerkt door creatief omgaan met jeugdproblemen, cliëntgericht werken, enthousiaste inzet van vele idealistische en maatschappelijk geëngageerde hulpverleners (meestal vrijwilligers). De initiële visies werden door de initiatiefnemers herzien en opnieuw herzien op basis van de groeiende hulpverleningservaring. Naast het groeiend inzicht in effectieve werkwijzen op basis van ervaring, vonden alternatieve hulpverleners ook inspiratie voor een innovatieve aanpak bij andere innovators in binnen- en buitenland (Faché, 2012). Die innovatieve hulpverleningscentra waren een inspiratiebron ofwel bij de start of in de loop van de evolutie van Vlaamse hulpverleningscentra.

---

¹ Maxwell Jones werkte in zijn therapeutische gemeenschap volgens andere hulpverleningsprincipes dan gebruikelijk bij de hulp aan druggebruikers.

Info-Jeugd Gent bijvoorbeeld startte in 1966 vanuit een kritiek op de gevestigde, traditionele hulpverlening, die niet aangepast was aan de informatie- en hulpbehoeften van jongeren. Door de confrontatie met de oorzaken van problemen van jongeren en door de contacten met Release in Londen en Amsterdam en JAC Amsterdam ontstond er bij de medewerkers van Info-Jeugd Gent een groeiende aandacht voor het maatschappelijk aspect van problemen van jongeren en initiatieven tot sociale actie.

5 Integratie van jongereninformatie en -advies in één hulpverleningscentrum

Een terugkomend discussiepunt tijdens die beginperiode in Vlaanderen en in het buitenland (o.a. Congres in München 1972) was de vraag: zijn er voor de jeugdhulpverlening, jeugd*informatie*centra, naast jongeren*advies*centra noodzakelijk of is integratie van jongereninformatie en -advies wenselijk?

Deze discussie was toen in Vlaanderen meestal niet gebaseerd op een afweging van de zwakke en sterke kanten van de diverse alternatieven. In de jaren zeventig – toen jongeren*advies*centra in Vlaanderen werden opgericht – heb ik verschillende male gepoogd de discussie boven het niveau van propaganda voor één alternatief en vergruizing van het andere te tillen (zie o.a. Faché, 1974;1987b;1982). Alvorens de diverse argumenten voor elk van de alternatieven te behandelen, is het noodzakelijk de verschillen tussen informatie- en adviesverlening ideaaltypisch van elkaar te onderscheiden. Informeren en adviseren van jongeren zijn activiteiten die in de praktijk soms moeilijk van elkaar te onderscheiden zijn. Zij kunnen in elkaar overgaan, waarbij de ene activiteit wat meer dan de andere benadrukt wordt.

Jeugdadvisering betekent een door de hulpvrager verwoord probleem zó met de hulpvrager bespreken, dat daaruit voor deze beter inzicht in zijn probleem ontstaat en een toegenomen handelingscompetentie voortvloeit. Advisering betekent in de context van de jeugdhulpverlening niet iemand iets aanbevelen of aanraden of tot een bepaalde handeling overhalen, noch uitsluitend inlichtingen verschaffen. Met andere woorden: een adviesgesprek richt zich op het versterken van de handelingsmogelijkheden van de hulpvrager. Deze moet zich kunnen bekwamen om zelf te beslissen in zaken die hem en zijn situatie raken. In een adviesgesprek is de hulpverlening meer gericht op de persoon van de hulpvrager dan op het probleem zelf, omdat de hulp erop gericht is de betrokkene te bekwamen zijn probleem zelfstandig op te lossen. Een adviesgesprek wordt verder gekenmerkt door zijn discursief karakter: het heen en weer bekijken en bespreken van de probleemsituatie en de oplossingsalternatieven. Advisering vooronderstelt op zijn minst dat de hulpvrager een bepaalde mate van handelingsbekwaamheid en zelfbeschikkingsrecht heeft en er naar streeft die te vergroten. In jongeren*advies*centra ligt de nadruk op advisering zoals hierboven gekarakteriseerd.

*Jeugd*informatie bestaat uit het verschaffen van inlichtingen over alle relevante aspecten van de leefwereld van jongeren: studie, beroepskeuze, arbeidsmarkt, vrijetijdsbesteding, alcoholgebruik,

drugs enz. De frequentie van de informatiecontacten met een individuele jongere in een jongereninformatiecentrum is afhankelijk van de vraag. De meeste informatieverlening gebeurt in eenmalige gesprekken. Het gesprek is de grondvorm van de hulpverleningssituatie, die dikwijls verloopt in een dialogisch interactieproces, waarin informatie wordt toegesneden op de situatie van de jongere om zo zijn bekwaamheid tot zelfbepaling te helpen versterken. Jongeren hebben behoefte aan informatie op het moment dat zij daar een keuze op moeten baseren, of als er vragen of problemen zijn die opgelost moeten worden. Informatie voor jongeren is daarom instrumenteel en/of probleemoplossend (Van der Linden e.a., 1993). In jongereninformatiecentra² verschaffen hulpverleners informatie per telefoon, per brief of in face-to-face gesprekken. Bovendien kunnen jeugdigen er soms zelfstandig documentatie raadplegen in infostands en databanken.

Een aantal centra streefden er bewust naar om *beide vormen van hulpverlening (informatieverlening en advisering) te integreren binnen één centrum*. Sommige van deze geïntegreerde jongereninformatie- en adviescentra noemden zich informatiecentrum (bijvoorbeeld Info-Jeugd Gent), omdat die naam voor jeugdigen een lagere drempel betekende.

Wat zijn de argumenten voor en tegen elk van de alternatieven, jongereninformatiecentrum, jongerenadviescentrum of integratie van beiden, die in Vlaanderen en tijdens internationale bijeenkomsten van hulpverleners, in de jaren zeventig werden aangehaald? (Faché 1970c, 1973 en 1982)

De *integratie voor informatie- en adviesverlening in één centrum* werd (o. a. door mijzelf op het colloquium "Informatiecentra voor jongeren" in Brussel, 1970) verdedigd met verwijzing naar het feit dat vragen naar informatie steeds onvoorzien aanleiding kunnen geven tot een adviseringsgesprek. Daarvoor zijn verschillende redenen. Dit gebeurt omdat jeugdigen niet zo gemakkelijk de behoefte aan advisering bij een probleemsituatie toegeven. Zij beleven immers dikwijls een ernstig probleem als een louter tekort aan informatie. Dit kan ook omdat een jeugdige nog niet de ervaring heeft opgedaan, dat mensen bereid zijn in een dialoog over je probleem en de mogelijke oplossingsalternatieven te spreken en je hierbij au sérieux te nemen. Wanneer men nooit heeft ervaren dat men van iemand hulp kan krijgen door een gesprek, dan kan men daaromtrent ook moeilijk verwachtingen hebben. Uit wat aanvankelijk een informatiegesprek is, kan zich dan ook een adviesgesprek ontwikkelen. Een informatievraag wordt door jongeren soms ook gebruikt als een opstap naar een vraag om hulp. De informatievraag wordt dan gebruikt om na te gaan in hoeverre de hulpverlener te vertrouwen is en in hoeverre anonimiteit gegarandeerd is.

Het is daarom moeilijk informatieverlening, hulp bij het opzoeken van relevante informatie en adviesverlening van elkaar te onderscheiden, omdat ze soms met elkaar verweven kunnen zijn. Wie informatie aan jeugdigen geeft, moet er daarom rekening mee houden dat een informatiegesprek kan overgaan in een adviesgesprek. Hiermee bedoel ik niet dat de hulpverlener achter elke

---

² Jongereninformatiecentra worden nu meestal jongereninformatiepunten genoemd.

informatievraag een adviesvraag moet zoeken. Door de integratie van diverse vormen van jeugdhulpverlening in één centrum beperkt men ook het aantal situaties waarin jeugdigen naar een andere hulpverleningsorganisatie moeten worden doorverwezen. Doorverwijzing houdt het risico in dat de hulpvrager afhaakt als hij in een andere hulpverleningsorganisatie opnieuw zijn verhaal moet beginnen. Tenslotte weten jongeren niet waar ze terecht kunnen met welke vraag door onvoldoende inzicht in de complexe hulpverleningsstructuur. Eén punt waar je terecht kan met om het even welke vraag, is voor hen daarom belangrijk. Soms biedt het geven van informatie de hulpverlener de mogelijkheid om achter een informatieprobleem, waarvan de jeugdige zich bewust is, een ander hem niet bewust probleem te zien en de jeugdige hiervan bewust te maken. Deze argumenten voor integratie van jongereninformatie en adviesverlening in één centrum steunden op ervaringen zowel van mij, als van andere hulpverleners in geïntegreerde jongereninformatie- en adviescentrum. (Faché 1973, 1987b; WHO, 1977)

De medewerkers van sommige *jongereninformatiecentra* vermeldden bij hun oprichting dat de integratie van informatie- en adviesverlening in één centrum niet te realiseren was, omdat zij op dat moment over onvoldoende huisvestingsruimte en over niet voldoende deskundige medewerkers beschikten. Het concept jeugdinformatiecentrum werd nog met andere argumenten verdedigd: informatieverlening is minder arbeidsintensief dan adviesverlening. Hierdoor kunnen ‘grote aantallen’ jeugdigen met informatievragen geholpen worden met een relatief beperkte personeelsbezetting. Daarenboven zijn voor deze vorm van hulpverlening geen psychologen en dergelijke noodzakelijk. De argumenten tegen het jeugdinformatieconcept zijn vooral dat er geen rekening kan worden gehouden met de verwevenheid van informatie- en adviesverlening en dat jongeren met behoefte aan adviesverlening moeten worden verwezen naar bijvoorbeeld een jongerenadviescentrum.

Het jongerenadviescentrumconcept werd verdedigd met het argument dat adviesverlening meer rustige en langdurige vertrouwelijke gesprekken vereist dan informatieverlening. Dit advieswerk wordt bemoeilijkt als er tegelijkertijd grote aantallen jeugdigen met informatievragen het centrum bezoeken. Als argument tegen het JAC-concept werd het gevaar aangehaald dat zij jongeren weghouden van het vragen van hulpverlening, omdat zij vrezen geëtiketteerd te worden als probleemgevallen bij het binnenstappen van een JAC.

De verschillende argumenten overziend en steunend op mijn ervaring in het jongereninformatie- en -adviescentrum, Info-Jeugd in Gent en Amok in Antwerpen, meen ik dat de integratie van jongereninformatie- en adviesverlening in één centrum meer de belangen van de jongeren in aanmerking neemt dan de andere alternatieven.

6 Overheidsbeleid met betrekking tot jongereninformatie- en –adviescentra tijdens de beginperiode.

Het Nationaal studie- en servicecentrum voor jongereninformatie- en –advieswerk werd in 1969 als “*landelijke jeugddienst*” erkend door de Nederlandstalige Jeugdraad en ontving een beperkte subsidie, voldoende om de telefoonkosten te dekken. Door het congres over jeugdinformatiecentra in Brussel in 1970, georganiseerd door het Nationaal studie- en servicecentrum voor jongereninformatie- en –advieswerk, kreeg dit studie- en servicecentrum zeer ruime aandacht in de pers en verhoogde het Ministerie van Nederlandse Cultuur in 1971 de subsidie. Door deze subsidie “*ad nominatum*” kon het centrum een fulltime maatschappelijk werker in dienst nemen en een geschikte huisvesting betalen. Lokale jongereninformatie- en -adviescentra kwamen echter niet in aanmerking voor subsidie.

In 1972 ontvingen voor het eerst drie jongerenadviescentra (Antwerpen, Leuven en Aalst) van bij de start een “*experimentele subsidie*”. Voor deze drie centra werden subsidiemogelijkheden gecreëerd *buiten* de bestaande subsidieregeling, waardoor deze innovaties konden groeien. Deze houding van de overheid tegenover innovaties in het jeugdwerk in de jaren zeventig kunnen we een “*actief afwachterende houding*” (Van Steenberghe, 1986) noemen, in tegenstelling tot de Nederlandse overheid die een “*actief stimulerend*” jeugdbeleid voerde. Aan het Nederlandse subsidiebeleid lag een gefundeerde visie over ‘nieuwe tendensen’ in het jeugd- en jongerenwerk ten grondslag. Deze visie werd uitgewerkt door een intra-departementale werkgroep onder leiding van Dr. Zuithoff (Nieuwe Tendenzen, 1971). Op basis van deze visie werden innovaties gestimuleerd en gesubsidieerd (Faché, 1974).

Toen de Vlaamse overheid besloot de drie *jongerenadviescentra* van bij hun ontstaan als experimenteel jeugdwerk te subsidiëren en de andere lokale jeugdinformatie- en –adviescentra niet te subsidiëren, remde zij de ontwikkeling van een geïntegreerd concept af. Het Bestuur voor Jeugdvorming heeft hierdoor in het jongerenhulpverleningswerk met behulp van het subsidiestuur een organisatorische onderscheid ingevoerd, tussen centra voor adviesverlening (JAC) en centra voor informatieverschaffing (JIC) (Faché, 1974). Dit onderscheid werd later in de eerste erkennings- en subsidiëeringscriteria (goedgekeurd door de Nederlandstalige Jeugdraad op 25 juni 1975 en goedgekeurd door de Minister van Nederlandse Cultuur op 15 juni 1976) vastgelegd. Centra die beide hulpverleningsfuncties integreerden, moesten kiezen voor één van de gesubsidieerde concepten. Dit onderscheid werd in de nieuwe subsidiëercriteria van 1979 afgeschaft.

7 Organisatie van de hulpverleningsactiviteiten

In de jaren zestig en zeventig was de doelgroep van de traditionele hulpverleningsorganisaties omschreven als volgt: “mensen helpen met vragen en problemen **op het gebied van .....**” en dan volgde **een beperkende opsomming** van gebieden (bijv. seksualiteit,

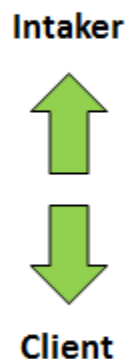

studiekeuze, drugproblemen enz.). In de traditionele hulpverleningsorganisaties werd **één bepaalde probleemcategorie** gebruikt bij de doelgroepomschrijving. De alternatieve hulpverleningscentra waren minder beperkend in hun doelgroep bepaling. In de geïntegreerde jongereninformatie- en – adviescentra kon **om het even wie met om het even welke vraag of probleem terecht**. Dit betekende dat wie verantwoordelijk was voor het onthaal van jongeren in deze centra, geconfronteerd werd met een brede waaier van vragen en problemen. Niemand is echter in staat effectief hulp te bieden bij om het even welke vraag of probleem. In jongereninformatiecentra die zich beperkten tot informatievragen en de jongerenadviescentra tot jongeren met problemen stelt zich dit probleem minder frequent. Om jongeren toch steeds effectief te kunnen helpen, organiseerden de meeste centra zich als volgt (Faché, 1972, 1987b).

7.1 Onthaal van hulpvragers door een onthaal-unit

In de meeste alternatieve hulpverleningscentra is er een team van hulpverleners (zogenaamde intake-hulpverleners of onthaal-unit), die volgens een beurtroelsysteem instaat voor het onthaal van

1. Een team van intakers helpt effectief hulpvragers

informatie- of hulpvragers.

In enkele jongereninformatiecentra wordt de taak van die intake-hulpverleners vooral opgevat als *jeugdigen **wegwijs maken in het bestaande hulpverleningsaanbod***. Ze verwijzen dan ook frequenter hulpvragers naar een relevante hulpverleningsinstantie, dan zelf hulp te verlenen.

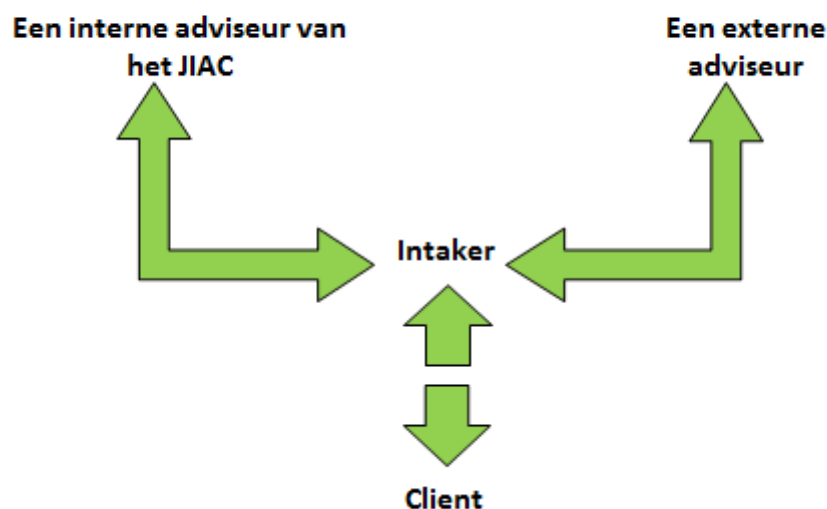
In de meerderheid van de alternatieve hulpverleningscentra echter huldigt men de opvatting dat de intake-hulpverlener een brede deskundigheid moet hebben en zo weinig mogelijk hulpvragers moet doorverwijzen. Die alternatieve hulpverleningscentra pogen dit te realiseren door het opzetten

van een ondersteuningssysteem voor de intake-hulpverleners, die geconfronteerd worden met een diversiteit van hulpvragen. Ondersteuningselementen in talrijke centra zijn de *permanente vorming* van de medewerkers en het up-to-date houden van de hulpverleningsdocumentatie ten behoeve van de hulpverleners.

7.2 De intaker consulteert een gespecialiseerd hulpverlener tijdens de hulp- of informatieverlening

In enkele centra wordt daarnaast op systematische wijze een netwerk van gespecialiseerde medewerkers uitgebouwd, die de intake-hulpverleners kunnen ondersteunen in hun hulpverlening. Hierdoor kan dankzij coaching de intake-medewerker effectief hulp verlenen. Die coaching ziet er als volgt uit. Als een intake-hulpverlener ervaart over onvoldoende deskundigheid te beschikken om effectief te helpen, kan hij een andere medewerker in het gesprek betrekken of telefonisch contact opnemen met een gespecialiseerde hulpverlener, die hem de relevante ondersteuning verschaft om effectief te helpen. Die gespecialiseerde hulpverlener kan zijn: ofwel een collega-hulpverlener met een specifieke deskundigheid (bijvoorbeeld een geneesheer, jurist, psychiater) ofwel een gespecialiseerde medewerker in een andere instelling.

2. De intaker consulteert een adviseur

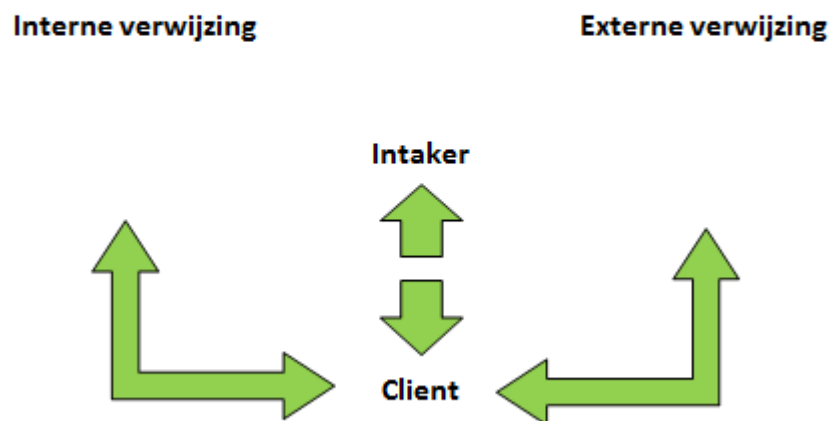

Bepaalde probleemsituaties zoals medische, juridische en psychologische problemen, vereisen soms toch dat de cliënt rechtstreeks contact heeft met een gespecialiseerde hulpverlener. Dan is *doorverwijzing* noodzakelijk.

7.3 De intake-hulpverlener verwijst de cliënt naar een gespecialiseerde hulpverlener

Doorverwijzing naar een gespecialiseerde hulpverlener in een ander hulpverleningscentrum (zogenaamde externe verwijzing) gebeurt slechts voor zover dit centrum er een gelijksoortige hulpverleningsvisie als het alternatieve hulpverleningscentrum op na houdt. Doordat die andere instellingen er meestal niet waren, wist men met heel wat cliënten geen weg. Vanuit die situatie namen talrijke alternatieve hulpverleningscentra specialisten (bijvoorbeeld juristen, geneesheren, psychiaters) in hun medewerkersgroep op, waarheen intern verwezen kan worden. Soms organiseerde men een spreekuur in het centrum (bijv. voor juridisch advies). Soms richtten zij zelf gespecialiseerde hulpverleningsvoorzieningen op. Info-jeugd Gent richtte bijvoorbeeld een crisis overnachtingcentrum op en de therapeutische gemeenschap De Sleutel; het Jac Antwerpen een crisisinterventiecentrum met overnachtingmogelijkheid en een Freeclinic op; het Jac Leuven en Amok startten met begeleid wonen. Met andere woorden de alternatieve hulpverleningscentra bouwden zelf hun verwijzingscircuit uit.

3. Wanneer de intaker ervaart dat hij zelf niet effectief kan helpen, verwijst hij de client naar een ervaren hulpverlener.

Doorverwijzing heeft in de alternatieve hulpverlening een aantal specifieke kenmerken. Ten eerste wordt door de meerderheid van de intake-hulpverlener doorverwezen naar een concrete persoon in een organisatie. Ten tweede blijft de intake-hulpverlener, wanneer hij een cliënt doorverwijst, verantwoordelijk voor die cliënt tot deze bevredigend is geholpen. Samen met de cliënt is hij verantwoordelijk voor de gekozen doorverwijzing. Wanneer de doorverwijzing niet de gewenste resultaten oplevert, dan is de intake-hulpverlener “in de buurt”, om de cliënt terug te

ontvangen en opnieuw de zaken door te nemen, gericht op het vinden van een nieuw alternatief. Op deze manier kan voorkomen worden dat de cliënt de mist ingaat. Daarom maken alternatieve hulpverleningscentra met externe hulpverleningscentra de afspraak, dat de cliënt terugverwezen kan worden naar de alternatieve hulpverlener wanneer zij hem of haar niet effectief kan helpen. Hierin verschillen de alternatieve hulpverleningscentra met de traditionele hulpverleningsinstanties die cliënten steeds maar doorverwijzen naar een volgende instantie en niet terugverwijzen naar de instantie waar hij/zij vandaan komt. De alternatieve hulpverlener tracht daarenboven de relatie met de cliënt die hij doorverwijst open te houden door te verzekeren dat hij altijd terug kan komen 'als het niet lukt'

8 De oorzaken van problemen van jongeren liggen niet steeds in eerste instantie bij het individu, doch veeleer in de maatschappelijke en situationele omstandigheden,

Problemen openbaren zich primair bij het individu, maar de oorzaken van die problemen liggen volgens de alternatieve hulpverleningscentra niet steeds in eerste instantie bij het individu, doch veeleer in de maatschappelijke en situationele omstandigheden, zoals bijvoorbeeld de werk-, school-, woon- en vrijetijdssituatie. Met andere woorden: problemen van cliënten zijn dikwijls een uitvloeisel van een maatschappijproblematiek.

De kritiek van vele alternatieve hulpverleners op de traditionele hulpverlening richt zich dan ook vooral op haar werkwijze, waarbij de oorzaken van problemen te veel worden gezocht in de cliënt zelf (individualisering van de problematiek bij diagnose) en hulpverlening te veel neerkomt op symptoombestrijding en aanpassing van cliënten aan samenlevingseisen. De kritiek stemt overeen met deze van de democratische psychiatrie (in Italië), de antipsychiatrie en de radicale psychiatrie in Amerika.

Vanuit de veronderstelling dat er een verband bestaat tussen bepaalde individuele problemen en de maatschappelijke omstandigheden, ontwikkelden zich binnen de alternatieve hulpverlening verschillende visies op de hulpverleningsstrategie³ (Faché, 1973; 1987b; Mc Gillavry, 1971; De Turk,1978; de Beer, 1980).

---

³ Afhankelijk van de auteur worden alle drie of slechts de laatste twee opvattingen als politiserende hulpverlening benoemd. Zie bijvoorbeeld de Turck,(1978) *Politiserende hulpverlening*, Nijmegen: Link.

8.1 Signaleren van de maatschappelijke achtergronden van individuele problemen en sociale actie

Volgens een eerste visie moeten de hulpverleners in de eerste plaats aandacht besteden aan het zoeken met een cliënt van een oplossing voor zijn probleem. Het is echter eveneens de taak van de hulpverlener de maatschappelijke oorzaken van het probleem, die hij of zij dank zij de hulpverlening op het spoor komt, te *signaleren*. Opdat zowel individuele hulpverlening als signaleren en sociale actie tot hun recht zouden komen, kunnen volgens deze visie beide activiteiten niet tegelijk in één persoon verenigd worden. Het is ook niet de taak van de alternatieve hulpverleningscentra zelf sociale acties op touw te zetten. Maar de problemen moeten wel gesignaleerd worden zodat andere organisaties acties kunnen ondernemen.

8.2 Cliënt bewust maken, motiveren en organiseren om de probleem verwekkende oorzaken aan te pakken.

In een tweede visie moeten de hulpverleners hun cliënt bewust maken van de maatschappelijke en situationele achtergronden en de ontstaanswijze van diens problemen en de cliënten motiveren en organiseren om enerzijds te werken aan een oplossing van hun problemen en anderzijds sociale acties te ondernemen teneinde de probleem verwekkende oorzaken ongedaan te maken. Deze hulpverleners zien doorgaans hun cliënt veel meer als een persoon die rapporteert over een bepaalde mistoestand in de samenleving en als potentiële actievoerder. Zij interesseren zich daarom vooral voor die cliëntengroepen, die problemen in de samenleving aan het licht brengen.

8.3 Sociale actie is een parallelle activiteit van de hulpverleners naast de individuele hulpverlening

Maatschappelijke veranderingen verwerkelijken is een moeilijk en langdurig proces. Bij deze actie ook cliënten, die al met persoonlijke problemen worstelen betrekken, is volgens de vertegenwoordigers van een derde visie, waartoe ik ook behoor, onverantwoord. Hulpverlening is in deze visie op de langere duur evenwel slechts zinvol, indien eveneens acties ondernomen worden door de hulpverlener om de tekortkomingen in de samenleving te verminderen of op te heffen. In tegenstelling tot de tweede opvatting wordt hier sociale actie -voortvloeiend uit de hulpverlening- gezien als een parallelle activiteit van de hulpverleners naast de individuele hulpverlening en worden de cliënten niet betrokken bij de sociale actie.

8.4 In hoeverre werden de verschillende opvattingen ook daadwerkelijk gerealiseerd in de alternatieve hulpverlening?

Sociale actie door hulpverleners - al dan niet met cliënten - was een voortdurend discussiepunt. Enkele malen leidde dit tot reële acties. Aan de acties voor geleidelijke verlaging van de grens voor het bereiken van de burgerrechtelijke meerderjarigheid op 18 werd door alle alternatieve hulpverleningscentra deelgenomen. Andere acties werden gedragen door één of enkele alternatieve hulpverleningscentra, bijvoorbeeld actie voor vrije toegang tot voorbehoedsmiddelen voor minderjarigen (Faché,1980b).

9 Preventieve massa-en groepsvoorlichting en vorming.

Preventie van problemen dank zij massa- en groepsvoorlichting was bij Info-jeugd Gent een belangrijke motivering bij het ontstaan. Vanaf 1969 werd deze voorlichtingsactiviteit overgenomen door het Nationaal Studie- en Servicecentrum voor Jongereninformatie- en -advieswerk, dat ontstond uit Info-jeugd Gent. Dit centrum publiceerde "Infolders" over: opleidingsmogelijkheden, hulpverlening bij druggebruik, ontslag, werkloosheidsuitkeringen, rechten van minderjarigen en 'burgerdienst -legerdienst', seksualiteit, vakantiejobs, vakantiebesteding enz. De bedoeling van deze folders was informatie die bruikbaar is in dagelijkse concrete levenssituaties van jeugdigen, overzichtelijk geordend en in voor iedereen begrijpelijke taal ter beschikking te stellen van jeugdigen. Deze "Infolders" werden in een oplage van tienduizenden exemplaren ruim verspreid. Samen met de verspreiding van deze Infolders werd in een radio programma over popmuziek de belangrijkste informatie uit de folders weergegeven. Na de radio-uitzendingen konden de luisteraars via de telefoon met medewerkers van jongereninformatiecentra aanvullende individuele voorlichting krijgen of de folder aanvragen. Verschillende centra gaven naast deze massavorlichting, ook groepsvoorlichting over rechten van minderjarigen, seksualiteit en voorbehoedsmiddelen, burgerdienst enzovoort aan jeugdwerkgroepen en schoolklassen.

Wie met jongeren werkt, ervaart hoe groot hun behoefte is aan sociale informatie, die hen in staat stelt tot zelfstandige en bewuste menings- en besluitvorming in concrete probleemsituaties. Anderzijds kunnen we vaststellen dat jeugdigen in ontwikkeling zijn en vaak zelfstandig zaken willen uitzoeken en zelfstandig beslissingen willen nemen over hun eigen leven. Die beginnende zelfstandigheid ondersteunen vergt informatieverstrekking op een wijze die jongeren kunnen aanvaarden en die in een taal en een vorm gesteld is die rekening houdt met hun zoeken naar zelfstandigheid. Vanuit die visie is het zinvol een onderscheid te maken tussen 'doe-het-zelfinformatie' en voorlichting door middel van personen. Doe-het-zelf-voorlichting gebeurt aan de hand van voorlichtingsmateriaal, zoals Infolders, dat de jongere de mogelijkheid biedt zijn

probleem in zijn eentje op te lossen. Veel voorlichtingsmateriaal is echter niet altijd geschikt voor elke jeugdige, omdat het een te grote vaardigheid veronderstelt in het opzoeken van wat voor de persoon *relevante* informatie is. Daarenboven kunnen jongeren niet altijd een verband leggen tussen hun probleemsituatie en de beschikbare informatie, omdat de probleemervaring bij voorbeeld nog te vaag is, of omdat de jongeren niet zien wat relevant is voor een oplossing van hun probleem. Hoewel doe-het-zelfvoorlichting het meest aansluit bij de behoefte van jeugdigen aan zelfstandigheid, is het niet altijd de meest adequate voorlichtingsvorm en is voorlichting door bemiddeling van personen via telefoon, internet, sociale media of in een face-to-face gesprek soms zinvoller. Een voordeel van deze benadering is ook, dat de informatieverlener tijdens de voorlichting inzicht krijgt in de informatiebehoeften van jeugdigen en zijn informatie kan aanpassen (Faché,1970c;1989).

10 In hoeverre zijn de discussiepunten tijdens de ontstaansperiode van de alternatieve jeugdhulpverlening in Vlaanderen actueel nog relevant

Maken we de balans op van de beginperiode (de jaren zestig en zeventig) van de alternatieve hulpverlening, dan kunnen we stellen dat de alternatieve hulpverlening heel wat innovaties in de jeugdhulpverlening heeft geïntroduceerd (Faché, 2012).

De innovaties die destijds ontstonden vanuit een voorhoede binnen de alternatieve hulpverlening werden geleidelijk aan in de traditionele hulpverlening geïntroduceerd. Dit gebeurde vooral door personen die beroepshalve in de traditionele hulpverlening als maatschappelijk werker, psycholoog, psychiater, geneesheer of jurist werkten en tegelijkertijd bij de alternatieve hulpverlening als vrijwilliger betrokken waren of die na medewerking in de alternatieve hulpverlening gingen werken in traditionele hulpverleningsorganisaties en opleidingsinstituten. Zij stimuleerden van binnenuit veranderingen in de traditionele eerstelijnsjeugdzorg. In Info-Jeugd Gent bijvoorbeeld werkten in de beginperiode als vrijwilligers kritische psychologen, psychiaters, geneesheren, juristen, die tevens beroepshalve in het traditionele hulpverleningscircuit (bijvoorbeeld PMS-centrum) werkten. Het zijn zij die de kritische reflectie over de traditionele hulpverleningsaanpak zullen introduceren in het traditionele hulpverleningscircuit. J. P. Haustraete (1972),vrijwilliger bij Info -Jeugd Gent en tevens psycholoog bij een PMS-centrum, publiceerde bijvoorbeeld in het vakblad voor PMS-centra een artikel waarin hij analyseerde met welke vragen op studiegebied (ongeveer 20 % van alle vragen bij Info-Jeugd Gent in 1970) jongeren naar Info-Jeugd Gent kwamen i.p.v. naar een PMS centrum. Tevens analyseerde hij waarom deze jongeren naar Info-Jeugd kwamen. *De*

alternatieve hulpverlening fungeerde hierdoor als een katalysator voor veranderingen in de traditionele hulpverlening.

De alternatieve hulpverlening vervulde eveneens *de functie van experimenteerruimte voor nieuwe hulpverleningsmethodes en voor nieuwe organisatievormen* van hulpverlening, door de ruimere handelingsruimte van de alternatieve medewerkers. De alternatieve hulpverlening verkeerde permanent in een zoekproces en een experimenterende leersituatie.

Doordat de alternatieve hulpverlening uitging van de hulpvraag en om het even wie er terecht kon, werden *ook jeugdproblemen zichtbaar waaraan voordien geen aandacht werd besteed.*

Verband houdende met deze functie vervulde de alternatieve hulpverlening in de beginfase ook een *‘vuilbakfunctie’*. Jongeren die door de bestaande hulpverlening niet geholpen konden worden, kwamen soms terecht bij de alternatieve hulpverlening. Soms werden ook hulpvragers, waarmee de traditionele hulpverlening geen raad wist, doorverwezen naar de alternatieve hulpverlening. Hierdoor werd de alternatieve hulpverlening gestimuleerd nieuwe oplossingen te zoeken voor nieuwe problemen. Maar dit veroorzaakte ook bij alternatieve hulpverlening soms moedeloosheid.

De snel wisselende medewerkersgroepen in de alternatieve hulpverleningscentra had dikwijls tot gevolg dat leerpunten uit het verleden slechts fragmentarisch en sporadisch werden doorgegeven. Herhaling van experimenten en oude discussies (bijvoorbeeld over de verhouding tussen sociale actie en individuele hulpverlening) waren dan ook aan de orde van de dag. Nieuwe (vrijwillige) medewerkers kwamen de alternatieve organisaties binnen met ideologische verwachtingen, een maatschappijkritische instelling of afwijzing van de individuele hulpverlening en men groef dezelfde valkuilen waar eerder anderen invielen (De Turck & Maertens, 1978).

Vanaf het midden/einde der jaren tachtig is er in de hulpverlening volgens Snellen (1997) *“sprake van een aandacht verschuiving van de maatschappij terug naar het individu. Dat is niet helemaal correct gezegd, want het individu waarnaar teruggegaan wordt is niet meer hetzelfde als dat uit de jaren vijftig/zestig en wel op twee manieren [...]:”*

“In het algemeen wordt in de hedendaagse maatschappelijk werk en hulpverlening het individu niet meer los gezien van zijn maatschappelijke context; de bevindingen van de jaren zeventig zijn als het ware geïncorporeerd. Dit komt mijns inziens tot uitdrukking in de term ‘emancipatie’ en ‘emanciperende hulpverlening’. Tegelijk geeft dit begrip het cliënt- (lees: individu)gerichte karakter aan van de hulpverlening. Dit wordt zichtbaar in de terminologische verschuiving van ‘politiserende hulpverlening’ naar ‘emanciperende hulpverlening’.” Volgens Behrend en Van Riet (1995) geciteerd door Snellen: *“Gaaf het bij politiserende hulpverlening vooral om het aanpakken van de structurele kant van de problematiek van de cliënten (waarbij de maatschappelijk werker een belangrijke rol speelt als actor), bij emanciperende hulpverlening gaat het erom dat de cliënt actor*

wordt door zich af te vragen hoe hij zich wil verhouden tot zijn probleemsituatie en hoe hij zijn greep op die situatie kan vergroten.”

“[...] De zojuist genoemde emancipatie houdt niet alleen bewustwording in, maar primair een vergroting van de zelfbepaling en zelfredzaamheid. Dit betekent onder meer: het geleerd hebben van adequate cognitieve, emotionele en gedragsmatige vaardigheden. Men gebruikt in dit verband de laatste jaren nogal eens de term ‘empowerment’ [...] Bij empowerment gaat het om een zo goed mogelijk toerusten van mensen zodat die de greep op hun leven behouden.” (Snellen 1997)

Ten slotte zien we volgens Snellen de laatste jaren “een hernieuwde aandacht voor de directe omgeving van de cliënt. Middels coördinatie van zorg en dienstverlening en middels netwerkbenadering probeert het maatschappelijk werk op een systematische en integrale manier de hulpbronnen in de materiële en sociale omgeving van de cliënt te mobiliseren.”

Vergroting van iemands zelfbepaling (zelfbeschikking in denken en doen) betekent volgens Snellen “dat de feitelijke situatie wel eens achter zou kunnen zijn gebleven bij de gewenste. Het zou wel eens zo kunnen zijn dat iemands denken en doen min of meer bepaald is door externe factoren. Het verhaal van de cliënt, de motieven die hij geeft, de keuzen die hij maakt, dat alles draagt de stempel van iets. Emancipatorisch denken gaat uit van een maatschappijkritisch waardenkader. Dat ‘stempel van iets’ is dus in feite een ‘stempel van de maatschappelijke werkelijkheid’: het denken en doen van de cliënt draagt het stempel van de structurele en ideologische invloeden van de maatschappij. Emancipatorisch handelen betekent voor de hulpverlener aldus: een kritisch en waakzaam oog voor de (vaak verborgen) maatschappelijke invloeden die de zelfbeschikking van de cliënt (en ook van de hulpverlener) beperken. [...] Dit ‘als zelfbeschikkend individu tot zijn recht komen’ houdt méér in dan bewustwording van de situatie, waarop soms binnen emanciperend werken enigszins eenzijdig de nadruk wordt gelegd. Het gaat ook om het vergroten van het handelingsvermogen en de vaardigheden van cliënten met behulp waarvan ze de zelf gekozen doelen en betekenisgevingen (bewustwording) kunnen realiseren.”

Bij het ontstaan van jongereninformatie- en –adviescentra was de doelstelling dat er om het even welke jongere met om het even welke vraag terecht moest kunnen. Bepaalde categorieën jongeren zoals arbeidende jongeren, migrantenjongeren, randgroepjongeren, vinden echter toen maar ook nu nog onvoldoende hun weg naar jongereninformatie- en –adviescentra.(Faché,1976; Samoy,1978).

11 Bronnen

- Amok, (1980). 10 Jaar Amok. Antwerpen: Amok.
- Beer G. (de) (1980), "Hulpverlening en sociale actie", in *10 jaar Jac Amsterdam*, Amsterdam, Jac, pp. 59-69.
- Faché, W. (1969). Het jeugdtehuis. In W. Faché (1981). *Ontwikkelingen en Stromingen in het Jeugdhuiswerk*. Gent: Vlaamse Federatie van Jeugdhuisen.
- Faché, W. (1970a). De specifieke functies van het jeugdtehuis. In W. Faché (1981). *Ontwikkelingen en Stromingen in het Jeugdhuiswerk*. Gent: Vlaamse Federatie van Jeugdhuisen.
- Faché, W. (1970b). Discussiepunten in verband met de subsidieregeling jeugdhuiswerk. In W. Faché (1981). *Ontwikkelingen en Stromingen in het Jeugdhuiswerk*. Gent: Vlaamse Federatie van Jeugdhuisen.
- Faché, W. (1970c). Situering van informatiecentra voor jongeren in de evolutie van de institutionalisering van de informatieverschaffing. Verslag colloquium over "Informatiecentra voor jongeren". Gent: Nationaal Informatiecentrum voor Jongeren.
- Faché, W. (1971). Hoe de functies van een jeugdtehuiswerk realiseren? En wie is hiervoor verantwoordelijk? In W. Faché (1981). *Ontwikkelingen en Stromingen in het Jeugdhuiswerk*. Gent: Vlaamse Federatie van Jeugdhuisen.
- Faché, W. (1973). Informatie- en adviescentra voor jongeren in Duitsland, Nederland en België. In *Jeugd en Samenleving*, 3(3), 205-216.
- Faché, W. (1974). *Overheidsbeleid in verband met experimentele jeugdwerkprojecten*. Gent: Rijksuniversiteit-Gent.
- Faché, W. (1976). Onderzoek naar de reikwijdte van alternatieve hulpverlening. In *Tijdschrift voor Sociaal Welzijn en Maatschappelijk Werk*, 3(3), 83-100.
- Faché, W. (1980b). Het agogisch beleid. In *10 jaar AMOK* (pp. 7-45). Antwerpen: AMOK .
- Faché, W. (1982). Het jongereninformatie- en -advieswerk in Nederlandstalig België. *Jeugd en Samenleving*, 12(2), 67-85.
- Faché, W. (1987a). Sociale innovatie. *Tijdschrift voor agologie*, 16(4), 197-208.
- Faché, W. (1987b). *The aims, the methods and organization of youth information and counselling centres in Europe*. Strasbourg: Council of Europe.
- Faché, W. (1989). Jeugdinformatie. *Jeugd en Samenleving*, 19(2/3), 152-159.
- Faché, W. (2012). Innovaties tijdens de beginperiode van de jeugdinformatie- en adviescentra. Gids sociaal-cultureel en educatief werk. Afl.65, pp. 215-258 .
- Faché, W. (1972). Naar een structuur binnen Info jeugd. In *Intern communicatieblad voor medewerkers van Info jeugd*, 1 (3). Gent: Info jeugd.

- Haustraete, J. P. (1971). Behoeftte aan studie-informatie bij jongeren. Een analyse van aan Info-Jeugd gestelde vragen. *Tijdschrift voor psycho-, medisch-, sociaal werk ten dienste van opvoeding onderwijs en beroepsoriëntering*, 61-70.
- Kler, H. De & van der Zande, I. (1978). Hulpverlening tegen de achtergrond van het maatschappelijk proces. In H. De Kler & I. van der Zande (Eds.) *Alternatieve Hulpverlening: Teksten en Kritiek* (pp. 10-38). Amsterdam: SUA.
- Nieuwe tendenzen jeugd- en jongerenwerk. Beleidsnota van intra-departementale werkgroep. (1971, januari). *Trefpunt*, 1-8.
- Samoy, E. (1978). *De jongereninformatie en adviescentra. Onderzoek in het kader van het Nationaal Onderzoeksprogramma in de sociale wetenschappen*. Leuven: Katholiek Universiteit.
- Snellen, A. (1997). *Basismodel voor methodisch hulpverleners in het maatschappelijk werk*. Bussum : Dick Coutinho.
- Turck, B. De (1978). *Politiserende hulpverlening*. Nijmegen: Link.
- Van der Linden, F. J., van Rooijen, E. & Guit, H. (1993). *Aanbod van jeugdinformatie nader bekeken. Een kwalitatief onderzoek naar het functioneren van intermediaire kaders*. Leiden: Rijksuniversiteit Leiden – Sectie Jongerenstudies en Jeugdbeleid.
- Van Steenberge, B. (1986). *Sociale innovatie. Uitdrukking van een zich vernieuwende cultuur*. 's-Gravenhage: Raad van Advies voor het Wetenschapsbeleid.
- WHO, World Health Organization, Regional Office for Europe (1977). *Objectives of Youth Advisory Services*. London/New York: Routledge